Нещодавно я одержав одного листа. Поспішаю видрукувати його, гадаючи, що він може стати в пригоді багатьом моїм читачам.

Париж, 15 листопада 1886 р.

Шановний пане!

В своїх оповіданнях і нарисах ви часто торкаєтесь питань, що стосуються, так би мовити, "поточної моралі". Хочу поділитися з вами своїми міркуваннями, що, на мою думку, можуть правити вам за тему для статті.

Я неодружений, старий парубок, і, здається, трохи наївний. Проте мені здається, що багато чоловіків, навіть більшість чоловіків, — такі ж наївні, як і я. Я завжди або майже завжди довірливий, кепсько розуміюся на природній підступності ближніх і йду навпростець, не додивляючись належного мірою до зворотного боку явищ і людських взаємин.

Майже всі ми звикли сприймати уявне як реальне, а довколишніх людей вважати за тих, кого вони з себе вдають. Серед нас зовсім мало таких, хто має особливий нюх і здатний відчувати справжнє єство інших людей, приховане в них. Нерідко через таке вузьке й умовне розуміння життя ми борсаємося серед подій, неначе кроти, віримо не в те, що є, а завжди в те, що нам здається; і здіймаємо галас навіть тоді, коли перед нами піднімається завіса і дійсність стає очевидного. Все, що не задовольняє нашу ідеалістичну мораль, ми розглядаємо як виняток, — не помічаючи, що майже завжди стикаємося лише з винятками. А внаслідок цього довірливих диваків, таких як я, шиють у дурні всі, а переважно жінки, що мають до цього особливий хист.

Я почав здалеку, щоб підійти до цікавого для мене окремого випадку.

У мене є коханка, заміжня жінка. Як і багато інших, я уявляв, звичайно, що натрапив на щось виняткове, на бідолашну жіночку, що вперше обдурює свого чоловіка. Я довго упадав за нею, — принаймні мені здавалося, що я упадаю довго, — прихилив її до себе увагою і коханням, домігся свого завдяки впертості. Причому я вдавався до всіх пересторог, хитрощів, делікатної нерішучості, щоб якось уповільнити наше зближення.

1 ось що сталося минулого тижня.

її чоловік кілька днів був відсутній. Вона побажала пообідати в мене "по-парубоцькому": я навіть мусив сам прислуговувати їй за столом, щоб обійтися без слуги. У неї була настирлива думка, що переслідувала її вже кілька місяців: вона мріяла напитися доп’яна, напитися досхочу, та так, щоб не вертатися в такому стані додому, не давати пояснень покоївці, не бути такою на людях. Досі вона частенько доходила до стану, як сама казала, "веселого запаморочення", була при цьому щаслива й задоволена, але далі не йшло. А тепер вирішила раз таки добре напитися, бодай лише єдиний раз, але вже як слід. Вона сказала вдома, що їде на добу до друзів недалеко від Парижа, а сама в обідню пору завітала до мене.

Жінці можна бути п’яною, звичайно, тільки від замороженого шампанського. Бона вихилила великий келих ще перш, ніж ми сіли до столу, і, коли справа дійшла до устриць, почала вже забалакуватися.

У нас був холодний обід, заздалегідь приготований і поставлений на столику поруч зі мною. Мені досить було простягти руку, щоб узяти страву або тарілку, — і я прислуговував, як умів, слухаючи її базікання.

Вся в полоні своєї думки, вона пила келих за келихом і вже пустилася в недоладні і нескінчені признання про всякі дівочі відчуття. Вона молола й молола, її осоловілі очі непевно блукали, а думки розкручувалися без упину, немов рулони блакитної телеграфної стрічки, які наче самі

розмотуються під тихий стрекіт електричного апарата, що вкриває їх загадковими значками.

Часом вона питала мене:

— Я не п’яна?

— Ще ні.

Тоді вона знову випивала келих.

І, нарешті, геть сп’яніла: не настільки, щоб утратити тяму, але достатньо, щоб говорити правду, як мені здалося.

За признаннями про дівочі відчуття пішли інтимні подробиці про чоловіка. Вона не приховувала нічого, — мені аж неприємно було її слухати, хоч вона й повторювала без кінця:

— Тобі ж я все можу сказати… З ким і побалакати про все, як не з тобою!..

Отож я дізнався про всі звички, всі вади, усі манії та найтаємніші смаки її чоловіка. І вона питала мене, вимагаючи схвалення:

— Ну, хіба не тюхтій він?.. Скажи мені, хіба не нікчема?.. Бачиш, до чого він мені остогид?.. Га?.. Ось чому першого разу, як я тебе побачила, я сказала собі: "Диви, цей мені подобається, я візьму його собі за коханця". Відтоді ти й став за мною упадати.

Напевно, вигляд у мене після цих слів був надто отетерілий, бо вона помітила це, незважаючи на хміль, і голосно розреготалася.

— Хе!.. Теж мені тютя, — сказала вона, — яких він тільки не розводив церемоній. Але ж коли до нас залицяються, дурню ти такий… то, значить, ми цього хочемо… і тоді нема чого мнихатися, змушуючи нас чекати… Треба бути телепнем, щоб не розуміти з одного нашого погляду, що ми згодні… Що вже я тебе попочекала, бевзю ти мій! Коли ти вже врешті збагнеш, думаю, що мені набридло чекати… Так-так… квіточки… віршики… компліменти… знову квіточки… а далі ані руш… Я мало не покинула тебе, радість моя, так довго ти збирався. І найгірше, що таких чоловіків, як ти, — добра половина, зате друга половина… Ха-ха-ха!

Від цього реготу по спині мені сипонуло приском. Я промимрив:

— А друга половина? А що друга половина?

А вона все тягла вино, очі її ще більше посоловіли, а язик немов підбурювала владна потреба казати правду, яка часом охоплює п’яниць.

Вона вела далі:

— Ет, друга половина! Ті не бояться… Вони швидко йдуть на приступ… Але ж вони мають на те підставу. Інколи їм це і не вдається, але часом вони таки домагаються свого, незважаючи ні на що. Любий мій… якби ти знав… як це кумедно!.. Два роди чоловіків… Бачиш, отаке, як ти, — тютя, — не уявляє собі, які ж вони ті, інші… і що вони коять… негайно… тільки-но опиняться з нами наодинці… Ті йдуть на все… їм перепадає, правда, по пиці… але що їм до того?.. Вони добре знають, що ми ніде ніколи… анічичирк… Вони нас добре знають…

Я вп’явся у неї інквізиторським поглядом, з шаленим бажанням змусити її говорити далі, дізнатися про все. Скільки разів я питав був себе: "А як же інші чоловіки поводяться з жінками?" Спостерігаючи де-небудь у вітальні, як двоє чоловіків розмовляють із жінкою в товаристві, я відчував, що, опинившись після цього по черзі наодинці з нею., вони

поводитимуться по-різному, хоча вона й знайома з кожним однаково. З першого погляду можна вгадати, що деякі люди, створені від природи для спокусй або просто розбещеніші, нахабніші від нас, досягають за годину розмови з жінкою, що їм до вподоби, такого ступеня близькості, до якого нам і за рік не дійти. Так що ж, ці чоловіки, ці спокусники, ці зухвальці, чи дають вони при добрій нагоді волю рукам і губам своїм настільки, що це здалося б нам, несміливим, тяжкою образою, але в очах жіноцтва, очевидно, виглядає гідною пробачення безсоромністю, визнанням їхніх непоборних чар?

Тому я і спитав у неї:

— Напевно, деякі чоловіки досить-таки нахабні?

Вона аж відкинулася на спинку стільця, щоб досхочу

насміятися, але це був регіт нервовий, хворобливий, який, буває, переходить в істеричний напад. Трохи заспокоївшись, вона заговорила:

— Ха-ха! Любий мій, нахабні?.. Так, ці зважуються на все зразу ж… геть на все… Чуєш?.. І ще на багато чого…

Я обурився, нібито вона відкрила мені щось потворне.

— І ви їм усе дозволяєте?..

— Ні… не дозволяємо… ми даємо таких ляпасів… Проте це нас таки розважає… З ними куди цікавіше, ніж із вашою братією!.. І до того ж із ними завжди страшно, ніколи не почуваєшся спокійно… А це ж так приємно — боятися… боятися цього. Весь час доводиться пильнувати… це щось подібне до дуелі… Дивишся їм в очі, ловлячи їхні думки, стежачи за їхніми руками. Якщо хочеш, вони просто нахаби, зате вони люблять нас таки краще, ніж ви!..

Дивне і несподіване відчуття охопило мене. Хоча й парубок, та ще й переконаний, при такій безсоромній відвертості я відчув зненацька в собі душу одруженого чоловіка. Я став другом, спільником, братом усіх довірливих чоловіків, що їх як не грабують, то одурюють усі ці нахаби, ласі до чужих жінок.

Саме під впливом цього дивного душевного стану, який не залишає мене досі, я й пишу вам, ааане, і звертаюся до вас із проханням вдарити на сполох по всій великій громаді спокійних чоловіків.

Проте я все ще вагався. Ця жінка була п'яна і, може, брехала. Я спитав:

— Як же це так, невже ви, жінки, ніколи й нікому не розповідаєте про ці пригоди?

Вона подивилася, на мене з таким глибоким і щирим співчуттям, що на якусь мить мені здалося, ніби вона протверезіла з подиву.

— Ми... Та який же ти дурень, мій любий! Хіба ж про це хто коли говорить?.. Ха-ха-ха! Хіба твій слуга признається тобі у своїх дрібних хитрощах або каже про ті су, що має з кожного франка, і про все інше? Це ж бо й є наше су. Чоловікові нема чого скаржитись, коли ми не йдемо далі. Але який же ти дурень! Казати про це — значить сполохати всіх простаків! Але який ти дурень!.. І потім, хіба це вадить: все одно ми ж не піддаємося!

Я спитав іще, геть спантеличений:

— Значить, тебе часто цілували?

Вона відповіла з величною зневагою до чоловіка, що міг у цьому мати сумнів:

— Господи!.. Та всіх жінок часто цілують… Спробуй сам із якоюсь, аби побачити, тютя ти з полив’яним носом! О, до речі, поцілуй пані Н., вона зовсім іще молода, дуже цнотлива… Поцілуй, друже мій, поцілуй… і торкнися… от побачиш… побачиш… ха-ха-ха!

Зненацька вона жбурнула келих вина в люстру. Шампанське бризнуло дощем, загасило три свічки, поплямило шпалери, залило стіл, а скалки битого кришталю розлетілися по всій кімнаті. Вона схопила пляшку, щоб і її жбурнути навздогін, але я цьому перешкодив… Тоді вона пронизливо заверещала… і почалася істерика, як я й передчував…

Через кілька днів, коли я зовсім забув про всі ці визнання п'яної жінки, мені довелося зустрітися на одному вечорі з тією пані Н., яку моя коханка радила мені поцілувати. А що ми жили з нею на тій самій вулиці і вона була того вечора сама, то я запропонував провести її. Вона погодилася.

Тільки-но ми сіли в карету, я сказав собі: "Ану, спробуймо", — але не зважувався. Я не знав, з чого почати, як взятися до справи.

Але раптом мене охопила відчайдушна сміливість бо ягуза.

— Які ви були гарні сьогодні! — сказав я.

Вона засміялась:

— Значить, сьогоднішній вечір був винятком, якщо ви це помітили вперше?

Я ані пари з вуст. Змагання в гречності аж ніяк мені не до душі. Проте, подумавши трохи, я знайшов таку відповідь:

— Та ні, просто я ніколи не зважувався вам цього сказати.

Вона здивувалася:

— Чому ж?

— Тому що… це досить важко.

— Важко сказати жінці, що вона гарна? Звідки ви це взяли? Треба завжди це казати… навіть коли ви не зовсім так думаєте, бо такі речі завжди приємно чути.

Нараз я відчув приплив неймовірної зухвалості і, схопивши її за стан, наблизив губи до її вуст.

Ороте, очевидно, я тремтів при цьому і не здався їй надто небезпечним. Крім того, я, напевно, надто незграбно обійняв її, бо вона тільки відвернула голову, щоб уникнути мого поцілунку, і проказала:

— О ні… Це занадто… занадто… Ви зразу багато хочете… І потім, не зіпсуйте мені зачіску… Хіба ж можна цілувати жінку, в якої така зачіска, як у мене?..

Я відкинувся у куток карети, спантеличений і зніяковілий від цієї невдачі. А карета тим часом зупинилася біля її дверей. Вона вийшла, простягла мені руку і найлюб’язні-шим тоном промовила:

— Дякую за компанію, любий пане… І не забувайте моєї поради…

Я побачив її знову через кілька днів. Вона все забула.

А я, шановний пане, я безупинно думаю про інших чоловіків… про тих, що не лякаються зачісок і ніколи не проминають доброї нагоди…

Пропоную цього листа, нічого до нього не додаючи, на обговорення моїх читачів і читачок — одружених і неодружених.